

EESTI RAHVASTIKU- JA SOTSIAALPOLIITIKA SIDUSUURING
EESTI PERE- JA SÜNDIMUSUURING
1.01.2003—31.12.2003 (leping 1-11/03/10)

ARUANNE

Pikaajaliste rahvastikustatistiliste programmide siduslülina on käesoleva projekti ülesandeks tagada Eesti järjepidev osalemine kahes üle-Euroopalises rahvastikuprogrammis. Esiteks, Euroopa Pere- ja Sündimusuuringus 2000-2008 (FFS2/GGS), mille eesmärgiks on rahvastikuarengu nüüdissuundumuste sündmuslooline võrdlevkäsitlus, ning teiseks, Euroopa rahvastiku- ja sotsiaalpoliitika võrdlusuuringus 2000-2005 (PPA), mille eesmärgiks on asjaomase riigipoliitika retseptiooni võrdlevkäsitlus. Programmid realiseerivad valdkonna tegevusprioriteetidele toetuvalt valitsusvahelise rahvastikukonverentsi (Budapest 1998, Genf 2004) otsuseid Euroopa regioonis ning on koordineeritud Euroopa Liidu raamistikus. Mõlema koostööprogrammi rahvuslike osaprojektide, Eesti Pere- ja Sündimusuuringu (EPSU) ning Eesti Rahvastiku- ja Sotsiaalpoliitika sidusuuringu (ERSSU) koordinaatoriks on Eesti Pere- ja Sündimusuuringu Teadusnõukogu.

Aruandeaastal 2003 toimusid projekti tööd kolmes põhisuunas: (1) PSU2/GGS ja ERSSU arendustöö ja metodoloogilise lõimingu kindlustamine; (2) ERSSU lähteküsitluse ja fookusküsitluse teostus ning (3) programmide riigisisene ja rahvusvaheline koordineerimine ja rakendus.

(1) PSU2/GGS ja ERSSU metodoloogiline arendustöö

Aruandeaastal keskendus programmi metodoloogiline arendustöö RSSU lähte- ja fookusküsitluse ettevalmistamisele, kooskõlas PPA rahvusvahelise töökavaga. Rahvusliku uuringukava kindlaksmääramiseks, rahvastikupoliitilise teabe mõõtmiseks ja analüüsiks sobiva tunnuskoozluse valikuks ning küsitlusinstrumendi väljatöötamiseks moodustati Eesti PSU Teadusnõukogu töörühm. Metodoloogilise töö põhiraskus langes reeglipäraselt riikidevahelise võrreldavuse ja Eesti rahvastikuarengulisest kontekstist lähtuvate tarviduste sobitamisele. Arvamusteabe mõõtevahendina langes eelistus nominaaltunnustele, mis on ühtlustatud nii rahvastikupoliitiliste teemavaldkondade piires kui ka nende vahel. Tarviliku lahutusvõime saavutamiseks on kasutatud peamiselt nelja- ja viiepositsioonilisi skaalasisid. Meetrilisi tunnuseid on rakendatud rahvastikuolukorra kvantitatiivsete hinnangute, samuti rahalisi toetuskeeme puudutavate eelistuste selgitamisel. Läbiviidud testi kohaselt kulus küsimustiku täitmiseks keskmiselt alla ühe tunni.

Arendustöö tulemusena valmis ERSSU põhiküsimustik ja otsustustasandi fookusküsimustik. Mõlemad küsimustikud hõlmasid rahvastikupoliitika võtmevaldkondi. Valdkondadevahelise võrreldavuse tagamiseks lähtusid kõik põhiküsimustiku moodulid ühtsest skeemist. Esiteks sisaldas iga moodul küsimusi rahvastikuolukorra kohta, mis määratlevad rahvastikuarengulise konteksti. Teiseks elemendiks olid hinnangud asjaomasel valdkonnas toimivate suundumustele ning hoiakud rahvastikuarengu vastavas sektori kohta avaldatud põhimõteteliste, sageli vastandlike seisukohtade suhtes. Kolmandas element keskendus rahvastikupoliitikale, hargnedes omakorda mitmes allsuunas (poliitika aluseks olevad põhimõtted, arutlusel olevad meetmed ja lahendid, varasemas teostatud poliitika tõhusus jm). Lisaks fikseeris põhiküsimustik rahvastikuarengulist taustteavet vastaja poolt esindatud rahvastikurühma kohta. Kokku sisaldas põhiküsimustik 118 küsimust, mis jagunesid enam kui neljasajaks alaküsimuseks, alljärgnevalt liigenduses:

- OSA A. ABIELU JA PERE
- OSA B. LAPSED
- OSA C. TÖÖ JA NAISE ROLL
- OSA D. RAHVASTIKU VANANEMINE
- OSA E. VÄLISPÄRITOLU RAHVASTIK
- OSA F. KOOSVAADE (RAHVASTIKPOLIITIKA TEOSTUSEELDUSED)
- OSA T. TAUSTAOSA

Otsustustasandi fookusküsitlus põhines vastavalt rahvusvahelise töökavale Delfi metodoloogial ja selle peamiseks eesmärgiks oli täiendada põhiküsitlusest laekuvat teavet ühiskonna eri valdkondi representeeriva ekspertteadmisega. Fookusküsitluse programmi keskmes olid rahvastikupoliitika eesmärgid ning nende saavutamiseks tarvilikud vahendid, samuti hõlmas programm rahvastikuarengu tulevikusuundumisi ja avalikkuses/seadusloomes arutluse all olnud rahvastiku- ja sotsiaalpoliitika küsimusi.

Teise töösuuna raames toimus aruandeaastal ERSSU põhiküsitluse ja fookusküsitluse teostus. Eelarvevahendite kokkuhoiu eesmärgil valiti põhiküsitluse teostusmeetodiks postiküsitlus, mida arvestas ankeedi vormistus ning trükitehniline teostus. Instrumetaariumi hulka kuulus lisaks ankeedile PSU Teadusnõukogu nimel saadetud kiri ja spetsiaalne tagastusümbrik. Ankeeti lisati vastaja abistamiseks asjakohane lühijuhend, mis selgitas ankeedi täitmispõhimõtteid ja eesmärgistas vastuste täielikkust.

Kogutava arvamusteabe ühilduvuse tagamiseks varasemate sündmuslooliste riigiuuringutega (PSU nais- ja meesküsitlus, Põlisuuring, Tööjõu-uuring ja Terviseuuring) kasutati valimialusena kõnealuste uuringute vastajaskonda. Analüüsijärgus võimaldab nimetatud meetodiline alus seostada rahvastikupoliitilised eelistused individuaalsete elukarjääride ja kumulatiivse kogemusega. Küsitlustehnilisest seisukohast toetas rakendatud valimiskeem ühtlasi vastuste tõesuse kontrolli ja vaegvastuste täiendamist. Eesti põlisrahvastikku representeeriv põhivalim hõlmas sünnipõlvkondi 1924-1980. Üldpildi täiendamiseks nooremate põlvkondade arvamusega lisandus põhivalimile peamiselt keskkoolinoortest koosnev erivalim, mis formeerus kooliklasside põhjal ning pikendas kohordivahemikku kuni 1987 aasta sünnipõlvkonnani. Põhivalimi suuruseks kujunes, pärast küsitluste vaheajal surmude ja teadmata suunas elukohta vahetanute mahaarvamist 1971 inimest.

Protseduuri kohaselt eelnes ankeedi väljasaatmisele telefonikontakt juhul, kui respondendi telefoninumber vastavates andmebaasides tuvastati. Ankeedi soovitavaks tagastusperioodiks oli kaks nädalat, küsimustiku tähtjaks mittelaekumisel järgnes kindla tsükliga korduskontakt. Kuuekuulise tööperioodi tulemusena laekus põhivalimi respondentidelt kokku 1360 täidetud küsimustikku, mis annab keskmiseks vastamismääraks 69%, täiendvalimis laekus 321 täidetud küsimustikku. Teostatud kvaliteedianalüüs osutas vastamismäärade tugevale regionaalsele ebahütlusele (probleempiirkonnaks eelkõige Tallinn) ning sõltuvusele telefonikontakti võimalusest. Kooskõlas varasema kogemusega osutus keeldumismäär suhteliselt madalaks. Küsitlusele järgnes tavapärane sisestustsükkel, mille tulemusena valmisid aruandeaasta lõpul ERSSU esmased tunnusjaotused.

Otsustustasandi fookusküsitluse puhul moodustas sihtrühma eri eluvaldkondade asjatundjatest koosnev paneel. Kolmest järjestikusest ringist koosneva küsitlustsükli teostas spetsiaalse väljaõppe läbinud ekspertküsitleja, tsükli vältel paneelist väljalangejaid polnud. Töö tulemused on koondatud rahvuslikku raportisse, mis programmi Euroopa koordinaatori

(Itaalia Demograafiainstituut) vahendusel, koos teiste osalejamaade tulemustega, on esitatud Euroopa Liidule.

Kolmanda töösuuna raames toimus aruandeaastal mitmesuunaline riigisisene ja rahvusvaheline koordinaatsioon. Riigisiselt korraldati, EPSU TN seminaritsüklile lisaks, Euroopa Rahvastikukomitee teemakohase programmi raames valminud riikidevahelist rännet, välispäritolu rahvastiku kujunemist ja seisundit kajastava koondpublikatsiooni (Courbage Y, Compton P (2003). *(Eds) Demographic Development of Immigrant Populations in Certain European States*. Strasbourg, CoE) esitlusseminar, koostöös Rahvastikuministri Büroo ja EN Tallinna Info- ja Dokumendikeskusega ning PO-S-MIN/MIG töörühma ekspertide osavõtul. Seminari iseloomustas osavõtjaskond Riigikogu liikmetest, välisriikide saatkondade ja meediaväljaanneteni, eesmärgiga valdkonna laiapõhjalise teadvustamise ülesande. Tulemuse seisukohalt väärib rõhutamist, et EL liikmeriikide taustal esindas Eesti ainsana kandidaatriike, asetades sinise välispäritolu rahvastiku probleemid EL raamistikus mõistetavasse perspektiivi.

Rahvusvaheline koordinaatsioon kulges aruandeaastal kahes peamises sihis. Ühelt poolt arenes edasi PSU teise küsitlusringi metodoloogilisele ettevalmistusele suunatud koostöö, ÜRO Euroopa Majanduskomisjoni ning rahvuslike demograafiainstituutide NIEPS võrgustiku kaudu (Praha). Asjaomases raamistikus leidis aset eeskätt PSU esimesest ringist saadud kogemuse riikidevaheline üldistamine ja uuringuprogrammi määratlemine. Teisalt hoogustus rahvusvaheline koordinaatsioon ka PPA/Dialog suunal, toetatuna Euroopa Liidu huvist rahvastiku- ja sotsiaalpoliitika ühtlustamise teede vastu (Bingen, Rooma). Kõnealusel võrgustikus on olnud koordineeritud ERSSU lähteküsitluse ja fookusküsitluse ettevalmistus ja teostus, ühtlasi pakub PPA programm kanali Eesti rahvuslike tulemuste viimiseks üle-Euroopalisel võrdlusperspektiivi.

Aruandeaastal on jätkunud Eesti PSU TN tööd ka PSU analüüsitöö rahvusliku tugikeskusena (nõustamine ja andmetaotluste täitmine, sh RASI, Tartu Ülikool, MPIDR ja Southamptoni Ülikool). Rahvusliku PSU tulemusi on kajastatud ettekandes Euroopa Parlamendi erisessioonil *Europe's Population in 2020: Challenges to Social and Migration Policies*, Euroopa rahvastikukonverentsil (Varssavi), Ungari Demograafiainstituudi juubelikonverentsil (Budapest), EL laienemise rahvastikudimensioonile pühendatud *Quatelet* seminaril (Louvain-La-Neuve), samuti Eesti Sotsiaalteadlaste IV konverentsil. Koostöös Soome, Norra ja Venemaaga kavandati aruandeaastal analüüsikoostööd rahvastiku sündimuse reproduktiivtervise vallas.

PSU ja RSSU andmetööde teostamisel on peamiseks tarkvaraliseks keskkonnaks olnud *SPSS* (Windows versioon 11.0), *Lotus*, versioonid 4.01 ja 5.0 (Windows), samuti on kasutatud tekstitöötluspaketti *Word* (Windows, versioonid 6.0 ja 2000). Programmide järjepideva kaasajastamise kõrval toimus aruandeaastal ka tehnilise töökeskkonna uuendamine. Teabekogu täienes mitmelaadse rahvastikualase, metodoloogilise ning PSU/GGS ja PPA seonduva materjaliga.

Kokkuvõtlikult on lepingujärgsete tööde põhitulemus:

- (1) valmis ERSSU metodoloogia, põhiküsimustik ja otsustustasandi fookusküsimustik;
- (2) viidi läbi ERSSU lähte- ja fookusküsitlus, koos tarvilike ettevalmistus- ja järeلتöödega, valmisid üldjaotuslikud standardtabelid;
- (3) teostus kavakohane rahvusvaheline ja siseriigiline koordinaatsioon PSU uue küsitlusringi ettevalmistamisel ja RSSU.

